

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 4/2000 vp

Hallituksen esitys laiksi todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 27 päivänä lokakuuta 1999 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laiksi todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa (HE 119/1999 vp).

Lausunto

Eduskunnan päätöksen mukaisesti perustuslakivaliokunta on antanut asiasta lausunnon (PeVL 12/1999 vp), joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Jukka Liedes, opetusministeriö
- lainsäädäntösihteeri Mari Aalto, oikeusministeriö
- vanhempi hallitussihteeri Ben Rapinoja, kauppa- ja teollisuusministeriö
- osastonjohtaja, käräjätuomari Antti Miettinen, Helsingin käräjäoikeus
- asianajaja Tapio Susiluoto ja oikeustieteen kandidaatti Marja Juntura, Business Software Alliance BSA
- lainopillinen asiamies Ella Mikkola, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto.

Lisäksi valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskukselta sekä Soneralta.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki, joka mahdollistaisi todistelun turvaamisen teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa. Tuomioistuimien voisi todistelun turvaamiseksi määrätä sellaisen aineiston takavarikosta tai sellaiseen aineistoon kohdistuvasta muusta turvaamistoi-

mesta, jolla voitaisiin olettaa olevan todisteena merkitystä mainituissa riita-asioissa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Maaailman kauppajärjestön (WTO) perustamis-sopimuksen liitteenä oleva sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista (TRIPS-sopimus) edellyttää, että jäsenvaltiot sisällyttävät kansalliseen lainsäädäntöönsä määräykset tehokkaista oikeusturvakeinoista teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoiden suojaamiseksi.

Rikosasiain oikeudenkäyntiä koskevat menettelysäännökset Suomessa ovat kunnossa. Sen sijaan siviiliprosessin puolella on ilmennyt epäselvyyttä siitä, voidaanko oikeudenkäymiskaa-ren 7 luvun mukaisia turvaamistoimia käyttää riita-asiaissa todistusaineiston turvaamiseen. Epäselvyys johtuu siitä, että turvaamistoimenpiteet voivat johtaa kotietsinnän toimittamiseen, mikä puolestaan voisi rikkoa perusoikeutena turvatun kotirauhan.

Hallituksen esityksen tarkoituksena on selvittää ja täydentää Suomen lainsäädäntöä siten, että annetaan nimenomaiset säännökset todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeutta koskevilla riita-asioissa. Käytännössä säännöksiä tarvitaan silloin, kun teollis- ja tekijänoikeuksien haltijat tarvitsevat suojaa oikeuksiensa väärinkäyttöä, esimerkiksi piratismia, vastaan.

Valiokunta pitää esitystä asianmukaisena ja puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

*Yksityiskohtaiset perustelut***Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevilla riita-asioissa***2 §. Turvaamistoimen sisältö*

Pykälän 1 momentin mukaan toimivaltainen tuomioistuin voi todistelun turvaamiseksi määrätä, että sellainen aineisto, jolla voidaan olettaa olevan todisteena merkitystä laissa tarkoitettussa riita-asiaissa, pannaan takavarikkoon. Takavarikon lisäksi tai sen sijasta tuomioistuin voi määrätä

muusta toimenpiteestä, joka on todistusaineiston hankkimiseksi tai säilyttämiseksi tarpeen.

Kotirauhan turvaaminen. Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan, että lakiehdotuksen mukaisilla toimenpiteillä pyritään viime kädessä edistämään oikeudenhaltijan omaisuuden suoja. Lainsäädäntötoimenpiteen hyväksyttävillä tavoitteilla on niin konkreettinen ja välitön ja myös riittävän välttämätön perusoikeusyhteys, että hallitusmuodon 8 §:n 3 momentissa säädetty kotirauhan turvaamisedellytys täyttyy.

Perustuslakivaliokunta katsoo kuitenkin, että turvaamistoimi voidaan ulottaa kattamaan jonkun kodissa toimitettava etsintä vain erityisestä syystä, kuten siksi, että tarkoitettulla aineistolla voidaan olettaa olevan keskeistä, oleellista tms. merkitystä todisteena.

Lakivaliokunnan saaman lisäselvityksen mukaan TRIPS-sopimuksen suomenkielisessä käännöksessä, jossa puhutaan "olennaisen" todistusaineiston turvaamisesta, on käännösvirhe. Autenttisessa englanninkielisessä tekstissä ilmaus on "relevant evidence". Se viittaa vain todistusaineistoon, jolla on merkitystä asiassa. Oleellisuus- tms. kriteerin lisääminen perustuslakivaliokunnan esittämällä tavalla olisi siten vastoin kansainvälistä sopimusvelvoitettamme. Tarkkaan lukien lakiehdotuksen 2 §:n 2 momentin säännökseen "...tuomioistuimen tulee kiinnittää huomiota siihen, että vastapuolelle ei turvattavaan etuun nähden aiheudu kohtuutonta haittaa" sisältyy jo nyt perustuslakivaliokunnan toimoma erityinen varovaisuusvelvoite ja suhteellisuusperiaate. Tuomioistuimen vapaa todistusharkinta turvaa tässä tapauksessa ihmisten varsinaisen kodin ja asuinpaikan kotirauhaa.

Lakivaliokunta tähdentääkin, että lakia sovellettaessa on tärkeää, että tuomioistuimet kiinnittävät riittävää huomiota pykälän edellyttämän suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen.

Edelleen perustuslakivaliokunta katsoo, että sääntelyä tulisi selvittää perustelujen suuntaisesti siten, että 2 §:n 1 momentin mukaiset "muut toimenpiteet" olisivat vastapuolen kan-

nalta vähemmän haittaa tuottavia kuin takavarikko. Lakivaliokunta perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti ehdottaa pykälän 1 momentin täydentämistä viittauksella siihen, ettei "muu toimenpide" voi olla takavarikkoa ankarampi.

Turvaamistoimen kohde ja turvaamistoiheen tarvittava näyttö. Valiokunnan huomiota on kiinnitetty 2 §:n sanamuodon ja perusteluiden välisen ristiriitaan. Perusteluiden virkkeen "Sen seikan selvittäminen, onko vastapuoli hankkinut ohjelmilleen lisenssejä, ei voisi normaalisti kuulua turvaamistoimen piiriin" on katsottu olevan vastoin 2 §:n nimenomaista edellytystä, että takavarikoitavalla aineistolla voidaan olettaa olevan merkitystä todisteena.

Lakivaliokunnan saaman lisäselvityksen mukaan perusteluilla on tarkoitus viitata vain yleiseen periaatteeseen hakijan oikeutta vastaan puhuvan todistelun tapauksissa. Sen tarkoituksena ei ole ohjata käytäntöä todisteiden merkityksellisyyden arvioinnissa muutoin. Pääperiaatteena on se, että tuomioistuimien voi määrätä pantavaksi takavarikkoon sellaisen aineiston, jolla voidaan olettaa olevan todisteena merkitystä lakiehdotuksessa tarkoitetuissa riita-asioissa.

Ilmauksella "aineisto" tarkoitetaan periaatteessa mitä tahansa aineistoa, jolla voi olla merkitystä tässä suhteessa. Aineisto voi olla teollistai tekijänoikeuden vastainen tuote tai palveluun liittyvä aineisto. Aineistoa voi olla myös mikä tahansa muu aineisto, jolla voi olla todisteena merkitystä: liiketoiminnan asiakirjat, kirjanpito, tilausasiakirjat, laskut, kuitit, varastokirjanpito tai teollistai tekijänoikeuksien kohteiden käyttöoikeuksia koskevat sopimukset tai lisenssit. Käytännössä on lukuisia tilanteita, joissa tällaisilla asiakirjoilla voi olla merkitystä osoitettaessa loukkauksen olemassaoloa, sen laajuutta ja muita seikkoja.

Mikäli tuomioistuimien katsoo, että oikeuksien luovutuksia koskevilla sopimusasiakirjoilla tai lisenssisopimuksilla on merkitystä, tällaiset asiakirjat voivat siten kuulua lain tarkoittamien toimenpiteiden piiriin. Yleisenä edellytyksenä on, että turvaamistoihakemuksessa ja -pää-

töksessä toimen kohde on määritelty sellaisella tarkkuudella, että täytäntöönpanossa tiedetään, mitä omaisuutta etsitään ja mihin turvaamistoi- mi kohdistetaan.

3 §. Turvaamistoihimipäätöksen edellytykset

Pykälässä on säännökset siitä, millä edellytyksillä turvaamistoihimipäätöstä voidaan hakea.

Pykälän perustelujen täydennykseksi valiokunta toteaa, että tekijänoikeusjärjestö voi toimia hakijana, jos oikeudenhaltija on siirtänyt järjestölle juuri sen oikeuden, josta on kysymys. Jos riita-asioissa vastapuoli ei ole tunnettu, ns. hosting- eli säilytys- ja tallennuspalveluja tarjoavalta ei voida turvaamistoihimella hankkia puuttuvaa asiakastietoa. Toinen asia on, että mikäli edellytykset täyttyvät, turvaamistoi- mi voidaan suoraan kohdistaa tällaiseen palvelun tarjoajaan, joka silloin on suoraan itse vastapuoli.

Tarkoituksena ei myöskään ole se, että normaaleista todistusharkintaa koskevista säännöistä poikettaisiin. Tuomioistuimien voi tapauskohtaisesti arvioida näytön riittävyyden kaikki asiahaarat huomioon ottaen.

5 §. Turvaamistoihimipäätöksen täytäntöönpano

Pykälän 1 momentin mukaan ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada poliisilta virka-apua, ja tarvittaessa ulosottomies saa käyttää turvaamistoihimipäätöksen täytäntöönpanossa apunaan asiantuntijoita.

Pykälän perusteluissa on tarkemmin luonnehdittu sitä, mitä asiantuntijalla tarkoitetaan. Asiantuntijan tulisi ensisijaisesti olla puolueeton taho, mutta ehdotonta estettä ei myöskään olisi hakijan edustajan toimimiselle ulosottomiehen asiantuntijana.

Valiokunnassa kuullut asiantuntijat ovat esittäneet keskenään ristiriitaisia käsityksiä siitä, pitääkö asiantuntijan aina olla puolueeton ulkopuolinen henkilö vai voiko ulosottomies käyttää myös hakijaa asiantuntijana. Toisistaan eroavia käsityksiä on perusteltu toisaalta sillä, että ulkopuolisen asiantuntemuksen käyttäminen eräissä tapauksissa voi aiheuttaa liikesalaisuuksien vuotamisen ja uutuuden eston (patentti, hyödylli-

syysmallit, mallisuoja), ja toisaalta sillä, että hakijan käyttäminen voi puolestaan johtaa jopa yritysvakoiluun.

Valiokunnan saaman lisäselvityksen mukaan valtaosassa mahdollisia tapauksia vastapuolen liikesalaisuudet eivät ole vaarassa. Näihin kuuluvat käytännöllisesti katsoen kaikkien tuotteiden kauppa ja levitys sekä yleensä aina myös tekijänoikeuteen ja tavaramerkkeihin liittyvät tapaukset.

Tapaukset, joissa liikesalaisuuksien vuotamisen riski voi tulla kysymykseen, liittyvät erityisesti keksintöjen suojaan ja mallisuojaan ja näillä aloilla erityisesti kehittävän ja tuottavan teollisuuden tutkimuskeskuksiin, laboratorioihin, koeviljelmiin jne. Riski korostuu lisäksi toistensa kanssa kilpailevien yritysten välisissä tapauksissa. Erityisen arkoja aloja ovat tässä suhteessa lääketieteellisyys, bioteknologian yritykset ja elektroniikkateollisuus. Näillä aloilla asiantuntija saattaa joissakin tapauksissa pelkällä tilanhavainnolla saada tiedon vastapuolen tuotekehitykseen liittyvästä seikasta tai muusta erittäin tärkeästä liike- tai ammattisalaisuudesta, joka ei liity turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoon.

Tiedon saaminen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta voi yleensä tulla kysymykseen erityisesti sellaisissa tapauksissa, joissa on kysymyksessä:

- kilpailuasetelma: kehittävän ja tuottavan teollisuuden väliset tilanteet,
- arka ala: lääketutkimus, bioteknologia ja elektroniikkateollisuus, ja
- immateriaalioikeuden ala: kysymys patenteista tai mallisuojusta.

Merkitykselliset liike- tai ammattisalaisuudet eivät yleensä vaarannu tapauksissa, joissa

- yritykset eivät ole kilpailuasetelmassa keskenään,

- kysymys on tuotteiden levityksestä, kaupasta tai varastoinnista näihin tarkoituksiin tai
- kysymys on tekijänoikeuden tai tavaramerkkioikeuden alasta.

Kun eri alojen olosuhteet vaihtelevat huomattavasti, valiokunta pitää aiheellisenä asiantuntijoiden käyttöön liittyvien säännösten täsmentämistä lakitekstissä. Pääperiaatteena korostetaan esteettömän asiantuntijan käyttämistä. Asiantuntijan esteellisyyteen nähden sovelletaan asiantuntijan esteellisyydestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä olevia säännöksiä. Mahdollisuus käyttää hakijaa tai hakijan edustajaa asiantuntijana tietyissä tapauksissa kuitenkin säilytetään. Valiokunta ehdottaa 5 §:n muuttamista tämän mukaisesti.

Lopuksi valiokunta toteaa pykälän perustelujen täydennykseksi, että pykälässä käytetty ilmaisu "jonka hallussa aineisto on" kattaa periaatteessa kenet tahansa, kuten esimerkiksi hosting-palveluja tarjoavan yrityksen. Täytäntöönpano pitää kuitenkin panna ensisijaisesti toimeen vastapuolen luona. Pykälän 3 momentin nojalla täytäntöönpanosta aiheutuneet kulut voidaan yleisten periaatteiden mukaan määrätä korvattaviksi myös hosting-palvelujen tarjoajille.

Voimaantulosäännös

Voimaantulosäännöstä on tarkistettava lakiteknisesti muuttamalla se erillisestä säännöksestä 8 §:ksi.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutoin hallituksen esityksen mukaisena paitsi 2 ja 5 § sekä voimaantulosäännös 8 §:ksi muutettuna seuraavasti:

2 §

Turvaamistoimen sisältö

Todistelun turvaamiseksi toimivaltainen tuomioistuvin voi määrätä, että sellainen aineisto, jolla voidaan olettaa olevan todisteena merkitystä 1 §:ssä tarkoitettussa riita-asiassa, pannaan takavarikkoon. Takavarikon lisäksi tai sen sijasta tuomioistuvin voi määrätä muusta, ei kuitenkaan takavarikkoa ankarammasta toimenpiteestä, joka on todistusaineiston hankkimiseksi tai säilyttämiseksi tarpeen.

(2 mom. kuten HE)

5 §

Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytän-

töönpanossa apunaan *esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.*

Ennen asiantuntijan kutsumista ulosottomiehen on varattava hakijalle tilaisuus tulla kuulluksi. Myös vastapuolelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei kysymyksessä ole väliaikaisen turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano. (Uusi 2 mom.)

(3 ja 4 mom. kuten HE:n 2 ja 3 mom.)

8 §

Voimaantulosäännös

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 2000.

Helsingissä 2 päivänä maaliskuuta 2000

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Henrik Lax /r
vpj. Matti Vähänäkki /sd
jäs. Sulo Aittoniemi /alk
 Leena-Kaisa Harkimo /kok
 Jyri Häkämies /kok
 Erkki Kanerva /sd
 Annika Lapintie /vas

Paula Lehtomäki /kesk
Kirsi Ojansuu /vihr
Veijo Puhjo /vas
Tero Rönni /sd
Marja Tiura /kok
Lasse Virén /kok
vjäs. Seppo Lahtela /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaisa Vuorisalo.

LaVM 4/2000 vp — HE 119/1999 vp